

FIKTÍV, KÖZVETETT KOMMUNIKÁCIÓ A P. CSEHOV *A KUTYÁS HÖLGY* C. ELBESZÉLÉSÉBEN ÉS ANNAK NÉMET ÉS MAGYAR FORDÍTÁSÁBAN

KUKORELLI KATALIN

Dunaújvárosi Főiskola, Nyelvi Intézet
2400 Dunaújváros, Kallós Dezső u. 1.
verbias@mail.duf.hu

Kivonat: Ebben a dolgozatban egy Csehov elbeszélést és annak fordításait vetem alá pragmlingvisztikai elemzésnek. Kitérek arra, hogy milyen viszonyban állnak egymással a valós és kitalált történetek, azaz a reális élet és a szépirodalmi művek eseményei. A fiktív, közvetett kommunikáció összetettségét a szépirodalmi kommunikációs lánc bemutatásával szemléltetem. Ezután röviden ismertetem a Csehov által elének tárt korrajzot, korstílust, majd pedig a szöveg tagolását vizsgálva vetem össze a narratív szövegrészek és a párbeszédék arányát. A pragmlingvisztikai elemzés során csak néhány kérdésre térek ki: a narratív közlésmód dominanciájára, a fordítás pragmatikai hiányosságaira és a társalgási maximák érvényesülésére vagy felfüggesztésére a párbeszédekben. Végezetül a fordító kommunikáció tervezéséről teszek néhány rövid megjegyzést, és összegezem a vizsgálat eredményeit.

Kulcsszavak: fiktív kommunikáció, közvetett kommunikáció, kommunikációs lánc, társalgási maximák

„Stílus nélkül se élőszóbeli, se írott nyelvi, se másféle közlés – idegen eredetű műszóval kommunikáció nincs.”
(Szathmári 2005: 11).

Bevezetés

De Beaugrande (1981: 191) szerint az irodalmi szöveg olyan szöveg, amelynek a világa rendszeres alternatív kapcsolatban áll a reális, azaz a való élet elfogadott verziójával. A „való világ” adatokból és tényekből áll, amelyekről az emberek azt gondolják, hogy azok reális vagy rekonstruálható szituációkra vonatkoztathatók. A bennünket körülvevő szövegek vagy a reális, vagy pedig egy kitalált világról szólnak.

A szépirodalmi művek csak ritkán szólnak valódi eseményekről, tényekről, azonban mindig a reális élet egyik szemléleti módját közvetítik, és felhívják a figyelmet a reális világ problémáira.

Anton Pavlovics Csehov *A kutyás hölgy* c. elbeszéléseinek hőse először találkozik életében az igazi szerelemmel, és rájön, hogy a társadalomban, amelyben él, az embernek a legszebb érzéseit, törekvéseit titkolnia kell. Az üres, értelmetlen, italozással, kártyázással, vendégeskedéssel, hazugsággal tele élet azonban nyíltan felvállalható (Бердникова 1979).

Az író az elbeszélésbe beleszötte jaltai élményeit. Maga a *kutyás hölgy* prototípusa. J. E. Podgorodnyikova, azaz egy létező személy, jóllehet a szerző a hölgyet csak látásból ismerte. A történetben O. L. Knipperrel folytatott viszonyával kapcsolatos érzései, a találkozásairól és kirándulásairól szóló benyomásai tükröződnek (Пересыпкина 1979: 681).

A világirodalomban a 19. század utolsó évtizedei az értékek átértékeléséről szóltak, de senkinek nem sikerült olyan megrázó erővel bemutatni a nemesi rend, a társadalmi berendezkedés embertelen jellegét, mint Csehovnak.

1. A vizsgálat tárgya és célja

Jelen tanulmányban *A kutyás hölgy* c. elbeszélést, és annak német, illetve magyar fordítását vetem alá pragmatlingvisztikai vizsgálatnak. Eközben különös figyelmet szentelek az elbeszélés és a másodlagos szövegek, vagyis fordítások, kommunikatív síkjának.

A tanulmány célja, hogy:

- felvessen néhány, a fiktív, közvetett kommunikációval kapcsolatos kérdést,
- összevesse az egy- és kétnyelvű fiktív kommunikáció során fellépő esetleges problémákat,
- választ adjon arra, megmaradt-e Csehov egyedi stílusa az elbeszélés fordításaiban.

Az elemzés során támaszkodom Cs. Jónás Erzsébetnek Csehov műveiről, pontosabban az orosz dialógusról és a színpadi nyelv pragmatikájáról (Cs. Jónás 1999; 2000), Szathmári Istvánnak a stílusról és stilisztikájáról (Szathmári 2005), de Beaugrande-nak a szövegről (Beaugrande-Dressler 1981), Péter Mihálynak a nyelvről és a stílusról (Péter 2005), Klaudy Kingának és Simigné Fenyő Saroltának a fordításról írott munkáira (Klaudy 1994; Simigné 2006).

2. Az irodalmi szöveg mint kitalált történet

A fiktív, közvetett kommunikáció vizsgálata nem könnyű feladat, hiszen egy irodalmi mű kommunikációs láncá már önmagában is összetett. A kommunikációban az író a szereplőkkel képviselteti magát, azaz közvetítőket vesz igénybe. Eközben az üzenetküldő és a címzett, vagyis az ágensek, mind időben, mind pedig térben távol vannak egymástól. A műben egyszerre több fiktív üzenetküldő és címzett is szerepelhet, azaz a „mesélő”, illetve az adó személye váltakozhat/váltakozik. Nem mindig tudjuk, hogy melyik szereplő véleménye áll a legközelebb a valódi adó véleményéhez.

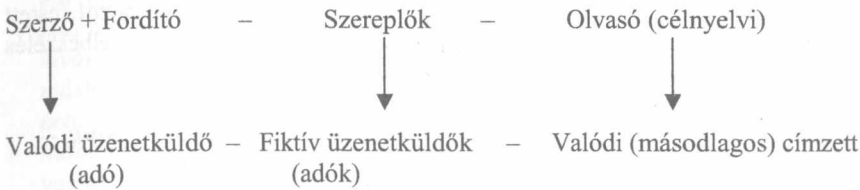
Az igazi üzenetküldő a szerző, a címzett pedig az olvasó. A kétnyelvű, vagyis a fordított/közvetített kommunikáció esetében ez még összetettebb, ugyanis a szerző és az olvasó közé beékelődik a fordító. A szöveget a műfordítónak egyik nyelvről a másikra úgy kell(ene) átültetnie, hogy az üzenet a célnyelv olvasóinak közel azt jelentse, amit az eredeti szöveg az adott kor olvasóközönségének.

Az irodalmi kommunikációs lánc az alábbi módon vázolható (Kukorelli 2001 nyomán):

A) Forrásnyelvi olvasó esetében: eredeti szöveg

B) Célnyelvi olvasó esetében: másodlagos szöveg

A kommunikációt tervezi az író. Tervezi-e a fordító is? És ha igen, mit jelent ez? (A tanulmány következő részeiben kísérletet teszek e kérdések megválaszolására is!) A közvetítő, mint tudjuk, nem a saját gondolatait osztja meg a címzettel. Ilyen értelemben a szerző és az olvasók között az irodalmi művek hősei is közvetítők.

A tervezést befolyásolják a diskurzus körülményei, pontosabban a diskurzuskeretek (az ún. discourse setting). Clark (1996) hét diskurzuskeretet különböztet meg, amelyből az alábbi táblázatban kettőt említek (a teljes táblázatot ld. Kukorelli 2007).

Típus	Szóbeli példa	Írásbeli példa
Fiktív kommunikáció	<i>A</i> bemutat <i>B</i> publikumnak egy darabot	<i>A</i> szerző ír <i>B</i> olvasótábornak egy regényt
Közvetett kommunikáció	<i>C</i> tolmácsolja <i>B</i> -nek, amit <i>A</i> mond <i>B</i> -nek	<i>C</i> „szellemíró” ír <i>A</i> számára <i>B</i> olvasótábornak egy könyvet

A diskurzuskeretek típusai a lefolyás intézményesítettsége és a résztvevők szerepe szerint

3. Csehov és a korstílus

Nézzük meg, mit várt volna el Csehovtól, mint az üzenet küldőjétől, a kommunikáció szabályainak ismerete! Először is azt, hogy vegye figyelembe az adott diskurzuskeret sajátosságait. Másodszor pedig, hogy határozza meg a kommunikáció célját, mivel az kihát a diskurzus megfogalmazására (Searle 1971).

Csehov saját korának stílusát, vagyis a korstílust, amely a 19. század végén Oroszország társadalmi berendezkedését jellemezte, nagyon jól ismerte, és annak kereteit feszegette. Folytatta a kismember humanisztikus témáját, amelyet még Puskin és Gogol kezdett el, és amely idősebb kortársa, Dosztojevszkij műveiben is megtalálható. Az igazságosság kérdése Csehov örökös témája marad, de egyre inkább mélyül műveinek társadalmi és történeti mondandója. A 80-as évek végén megtalált tartalmas, de kevés közvetlen szerzői „beavatkozást” megengedő szövegstruktúra olyan takarékos prózai műfajnak bizonyult, amely rugalmassága és univerzális volta miatt a szerző előtt határtalan lehetőségeket nyitott meg.

Ő nemcsak a társadalomban uralkodó torz jelenségeket és azoknak az emberekre gyakorolt bénító hatását írta le, hanem megmutatta az emberek tudatában zajló, uralkodó

értékek „átértékelésének” folyamatát is. Ez pedig elősegítette az orosz irodalom további demokratizálódását. A kivételes, bár fölösleges emberek helyét műveiben a hétköznapi szürke emberek veszik át, akik, még ha nem is tudják, melyik a kivezető út, rájönnek, hogy ezt az utat keresni kell. Csehov „mesélői” útján megkérdőjelezi az aktuális értékrendet. Következésképpen a „mesélőknek” gyökeresen meg kellett vizsgálniuk a meggyőződéseiket, és ez belső vívódáshoz vezetett. Csehov tehát kitűnő korrajzot festett elének, és megvalósította a beszédszándékát. Ennek illusztrációjaként álljon itt az elbeszélés egyik párbeszéde, és annak német, illetve magyar nyelvű fordítása:

- Пусть бог меня простит! – сказала она, и глаза у нее наполнились слезами. – Это ужасно.

- Ты точно оправдываешься.

- Чем мне оправдаться? Я дурная, низкая женщина, я себя презираю и об оправдании не думаю. Я не мужа обманула, а самое себя. И не сейчас только, а уже давно обманываю. Мой муж, быть может, честный, хороший человек, но ведь он лакей! Я не знаю, что он делает там, как служит, я знаю только, что лакей. Мне, когда я вышла за него, было двадцать лет, меня томило любопытство, мне хотелось чего нибудь получше; ведь есть же, - говорила я себе, - другая жизнь. Хотелось пожить! Пожить и пожить ... Любопытство меня жгло ... вы этого не понимаете, но, клянусь богом, я уже не могла владеть собой, со мной что-то делалось, меня нельзя было удержать, я сказала мужу, что больна, и поехала сюда ... И здесь все ходила, как в угаре, как безумная ... и вот я стала пошлой, дрянной женщиной, которую каждый может презирать.

(Чехов 1899/1979: 316)

„Möge Gott mir verzeihen!“ sagte sie, und ihre Augen füllten sich mit Tränen. „Das ist entsetzlich.“

„Es ist als wolltest du dich rechtfertigen.“

„Womit könnte ich mich rechtfertigen? Ich bin eine schlechte und gemeine Frau, ich verachte mich und denke nicht an Rechtfertigung. Nicht meinen Mann hatte ich betrogen, sondern mich selbst. Und jetzt nicht erst, sondern schon lange betrüge ich ihn/mich. Mein Mann ist vielleicht ein ehrlicher, guter Mensch, aber er ist ein Lakai. Ich weiß nicht, was er da tut, wie er dient, ich weiß nur, daß er ein Lakai ist. Als ich ihn heiratete, war ich zwanzig Jahre alt, mich verzehrte die Neugierde, ich verlangte nach etwas Besserem; es gibt ja doch – sagte ich mir – ein anderes Leben. Ich wollte leben ... Leben und leben ... Die Neugier brannte mich ... Sie können das nicht verstehen, aber ich schwöre bei Gott, ich konnte mich nicht beherrschen, irgend etwas ging mit mir vor, man konnte mich nicht zurückhalten, ich sagte meinem Manne, daß ich krank sei, und reiste hierher ... Und hier ging ich immer herum wie betäubt, wie wahnsinnig ... und jetzt bin ich eine gemeine schlechte Frau geworden, die jeder verachten kann.“

(Tschechow 1993: 15)

- Isten bocsásson meg nekem! - suttogta Anna, és szeme könnyekkel telt meg. Ez iszonyatos.

- Most meg mintha mentegetőznél.

- Miféle mentésem lehet nekem? Romlott, aljas nő vagyok, megvetem magam, nem is jut eszembe mentéset keresni. **Nem a férjemet csaltam meg, hanem magamat. És nemcsak most – már régen csalom magamat. A férjem bizonyára becsületes, jó ember, de lakáj.** Nem tudom, mit művel a hivatalában, hogyan dolgozik, csak azt tudom, hogy lakáj. Mikor nőül mentem hozzá, húszéves voltam, gyötört a kíváncsiság, valami jobbat akartam, hiszen, gondoltam magamban, biztosan van másféle élet is. Élni akartam! Élni, élni ... Emésztett a kíváncsiság..., ön ezt nem érti, de esküszöm, már nem tudtam uralkodni magamon, valami különös erő kerített hatalmába, nem tudtak volna visszatartani, azt mondtam a férjemnek, hogy beteg vagyok, és ide utaztam ... Itt aztán egyre jártam, bódulatban, mint valami tébolyodott ... most pedig, lám, közönséges, rongy asszony/ rossz nő lett belőlem, akít mindenki megvethet.

(Csehov 1983: 346)

(Az idézett másodlagos szövegekben az általam hibás fordításnak vélt részeket aláhúztam és vastag betűtípussal, a felkínált megoldást pedig vastag, egyenes betűtípussal írtam. Az érintett részeket mind az eredeti, mind pedig a fordított szövegekben vastag betűtípussal emeltem ki. A német fordításokat Reinhold Trautmann, a magyarokat Devecseriné Guthi Erika készítette.)

A félkövér betűvel kiemelt három mondatban van az az új, ami a 90-es években jelent meg az író műveiben. Nevezetesen: a változtatás szükségességének egyértelmű felismerése.

A párbeszédben, de az egész elbeszélésben is sok a zaklatott lelki állapotot tükröző ismétlés, a befejezetlen mondatok száma magas (21; a fenti részletben: 4/5/4), ami a gondolatok csapongását jelenti, mély érzelmeket, elkeseredettséget, kiúttalanságot, lelkiismeret-furdalást tükröz. Nézzünk erre néhány példát:

- Обманула / betrogen / csaltam meg; обманываю / ich betrüge ihn/mich / csalom magamat;
- но ведь он лакей / aber er ist ein Lakai / de lakáj; я знаю только, что лакей / ich weiß nur, daß er ein Lakai ist / csak azt tudom, hogy lakáj;
- меня томило любопытство / mich verzehrte die Neugierde / gyötört a kíváncsiság; Любопытство меня жгло .../ Die Neugier brannte mich .../ Emésztett a kíváncsiság ...;
- Хотелось пожить! / Ich wollte leben .../ Élni akartam! Пожить и пожить ... / Leben und leben .../ Élni, élni

Az idézett szövegrész második felére, de az elbeszélésre is, különösképpen a párbeszédre, jellemző a mondathasadás. Az érzelemnyilvánítás „hullámokban végbemenő fokozódását” (Péter 2005: 61) tapasztaljuk.

4. Az elbeszélés pragmalíngvisztikai vizsgálat

4. 1. Az elbeszélés szövegének felépítése

Először is lássuk a szöveg felépítését, és pedig a dialógusok és a narratívák tekintetében. Azaz a szöveghez a kommunikatív, és nem pedig a kifejezési sík oldaláról közelítünk. A kifejezési oldalnak, vagyis a nyelvi eszköztárnak, a hely hiánya miatt csak mellékszerep jut.

Az eredeti és a másodlagos szövegek tagolása kommunikatív síkon megegyezik. Az elbeszélésben 75 narratív szövegrész/bekezdés, 17 dialógus és 8 belső egyenes beszéd található. Lássunk itt egy példát a narratív szövegrészre és annak fordításaira!

Говорили, что на набережной появилось новое лицо: дама с собачкой. Дмитрий Дмитриевич Гуров, проживший в Ялте уже две недели и привыкший тут, тоже стал интересоваться новыми лицами. Сидя в павильоне у Верне, он видел, как по набережной прошла молодая дама, невысокого роста блондинка, в берете; за нею бежал белый шпиц.

(Чехов 1899/1979: 312)

Man erzählte, daß am Badestrand ein neues Gesicht aufgetaucht sei: eine Dame mit einem Hündchen. Dmitrij Dmitritsch Gurow, der schon zwei Wochen in Jalta lebte und sich hier bereits eingewöhnt hatte, begann sich ebenfalls für neue Gesichter zu interessieren. Als er im Pavillon bei Vernet saß, sah er, wie eine junge Dame über den Strand ging, eine Blondine mittleren Wuchses, im Barett; ein weißer Spitz, lief ihr nach.

(Tschechow 1993: 9)

Beszélték, hogy a strandon új fürdővendég bukkant fel: egy hölgy a kiskutyájával. Dmitrij Dmitrics Gurov, aki már két hete tartózkodott Jaltában, és felvette az itteni szokásokat, szintén érdeklődéssel figyelt fel, ha új vendég érkezett. Éppen Vernet pavilonjában üldögélt, amikor látta, hogy a parton fiatal, középtermetű szőke hölgy haladt, szőke fején kis sapkával; utána egy fehér spicckutya futott.

(Csehov 1983: 341)

Ezzel a bevezető narratív szöveggel adja meg A. P. Csehov az egész elbeszélés keretét, a beszédhelyzet idő- és térvizonyait, valamint a fő eseményt. A történés ideje a nyaralások idejével esik egybe, helye pedig Jalta, illetve a Krím-félsziget. Már itt az elején kiderül, hogy egy unatkozó úr és a szőke kutyás hölgy találkozása elkerülhetetlen.

Az elbeszélésben dominál a narratív közlésmód, jóllehet egyes szövegrészek esetében nehéz eldönteni, hogy egy bizonyos szövegrész a fiktív mesélők belső monológja, amely egy belső egyenes beszédet vezet be, vagy egy narratív szövegrész.

Tátrai (2002: 76) szerint a narratív szövegek „olyan világokat konstruálnak, amelyek cselekvések és események köré szerveződnek. ... a narratív kommunikációban részt vevő beszélő horizontjára az jellemező, hogy a 'látóhatárába' kerülő dolgokat, vagyis a világról való tapasztalatait történété rendezi, narratív módon strukturálja, azaz temporálisan és kauzálisan szerveződő, nyelvileg realizálódó eseménysorokat hoz létre.”

A dolgozatnak nem feladata a fordítások minősítése, annál kevésbé az, mert a kommunikatív egyenértékűséget (Klaudy 1994) nagyjából mindkét fordító megteremtette. A „nagyjából” megjegyzés azért indokolt, mert a kontextuális – és ezzel a funkcionális – egyenértékűség néha nem teljes. Például semmilyen stilisztikai oka nem lehetett annak, hogy az első e tanulmányban idézett párbeszédben a német fordító az *Ich wollte leben (...)* mondat végére három pontot tegyen egy helyett. Ugyanott félrefordításról is beszélhetünk.

A német fordító a vastagon kiemelt szövegrész első mondata után egészen váratlanul, annak ellentmondva, azt írja: *sondern schon lange betrüge ich ihn.* Mivel „a

fordító nem mechanikusan kódolja át a forrásnyelvi egységeket egy másik nyelvre, hanem a fordításhoz saját nyelvi, kulturális és a világról alkotott egyéb ismereteit is hozzáadja” (vö. Simigné 2006: 114), feltételezem, hogy a fordító sztereotípiákban gondolkodva fordította a szöveget. Mind az eredeti szöveget, mind pedig saját fordításának tartalmát is figyelmen kívül hagyta, azaz a férfit a nőt, a nő pedig a férfit, ma már azt mondanánk, minden ember egy másik embert, és nem saját magát csalja meg, ha félrelép. Azaz itt a fordító szubjektív modalitásáról van szó.

A magyar fordításban az első idézett szövegrész utolsó mondatában, a *rongy asszony* használata rossz. Hiszen a magyar nyelvben a *rongy* szó jelzőként az *ember* főnév előtt állhat, vagy *aljas, megvetésre méltó* vagy pedig *erkölcsileg züllött embert*, elsősorban nőt jelent. Szerintem a *rossz* vagy *züllött nő* jobb megoldás lett volna. A magyar fordításban több helyen is vitatkoznék a fordító választásával, de erre e tanulmány keretein belül nincs mód. (De lásd pl.: a második idézett szövegrész második és harmadik mondatát: szórendi hibák, szükségtelen betoldás, perfektív ige használata az imperfektív helyett. A *szintén érdeklődéssel figyelt fel, ha új vendég érkezett...* szövegrészben a *fel* felesleges, a következőben pedig: *amikor látta, hogy a parton fiatal, középtermetű szőke hölgy haladt, szőke fején kis sapkával; utána egy fehér spicckutya futott ... a szőke* jelző áll rossz helyen, valamint a *kutya* szó betoldása nem tud többet kifejezni, mint a *spicc*.)

A fordító a nyelvi megformáltság tekintetében, valamint abban, hogy mit ír le explicit, és mi marad rejtett, nem mindig döntött helyesen, illetve a célnyelvi olvasó elvárásait nem ismerte eléggé.

4. 2. A társalgási maximák érvényesüléséről

Most pedig vizsgáljuk meg a társalgási alapszabályok érvényesülését! Az elbeszélés 17 párbeszédéből 7 csonka, 3 esetben pedig kommunikatív értelemben (Cs. Jónás 2000) a kérdésre, közlésre vagy felhívásra nem érkezik elfogadó vagy elutasító válasz. Ezen dialógusokban a partner, azaz a címzett hozzájárulása a társalgáshoz hiányzik vagy nem releváns. A narratív szövegrészekből néha kiderül, hogy a válasz „igenlő” vagy „elutasító”, ugyanis a cselekvéssor ezt megmutatja. A beszélőcsere néha késleltetett. 5 dialógusban az együttműködési alapelvek érvényesülnek. Azonban megjegyzendő, hogy ezekből kettőt Anna Szergejevna és Gurov megismerkedésükkor folytat, egy Anna férjezett nevének tisztázásáról szól, kettő pedig az időjárásról, vagyis ezek az elbeszélés témájának kibontakozását kevésbé érintő, rövid megnyilatkozások. 2 párbeszédben a társalgási maximák sérülnek.

Az alábbi részletben Anna a minőségi, Gurov a mennyiségi maximát sérti meg. Anna, miközben megkérdezi, miért jött ide Gurov, arról beszél, hogy nem tudja őt elfelejteni. Gurov hozzájárulása pedig a társalgás szempontjából nem informatív (Grice 1997).

- *Как вы меня испугали!* – сказала она, тяжело дыша, все еще бледная, ошеломленная. – *О, как вы меня испугали! Я едва жива. Зачем вы приехали? Зачем?*

- *Но поймите, Анна, поймите ...* – проговорил он вполголоса, торопясь. – *Умоляю вас, поймите ...*

Она глядела на него со страхом, с мольбой, с любовью, глядела пристально, чтобы покрепче задержать в памяти его черты.

Я так страдаю! – продолжала она, не слушая его. – Я все время думала только о вас, я жила мыслями о вас. И мне хотелось забыть, забыть, но зачем, зачем вы приехали?

(Чехов 1899/1979: 323)

„Wie haben Sie mich erschreckt!“ sagte sie, schwer atmend immer noch bleich und benommen. „Oh, wie haben Sie mich erschreckt! Ich bin halb tot. Warum sind Sie hergekommen? Warum?“

„Aber begreifen Sie doch, Anna, begreifen Sie ...“ sagte er hastig und halblaut. „Ich flehe Sie an, begreifen Sie doch ...“

Sie sah ihn an, mit Furcht, mit Flehen, voll Liebe, sie sah ihn aufmerksam an, um seine Züge möglichst fest im Gedächtnis zu behalten.

„Ich leide so!“ fuhr sie fort, ohne auf ihn zu hören. Ich habe die ganze Zeit über nur an Sie gedacht, ich lebte nur in Gedanken an Sie. Ich wollte vergessen – aber warum, warum sind Sie hergekommen!“

(Tschechow 1993: 26)

- Hogy megijesztett! - mondta zihálva, és még mindig sápadt, kábult volt. - Jaj, hogy megijesztett! Alig élek. Miért jött ide? Miért?

- De Anna. Hát értse meg ... értse meg ... - hebegte a férfi halkán, sietve. – Könyörgök, értse meg ...

Az asszony félve, könyörgően, szerelmesen nézte, merőn, figyelmesen nézte, hogy vonásait mennél mélyebben vesse emlékezetébe.

- Úgy szenvedek! - folytatta, meg sem hallgatva a férfit. - Mindig, mindig csak önre gondoltam, és csak ez a gondolat éltetett. Felejteni akartam, felejteni, de hát miért jött ide, miért?

(Csehov 1983: 356)

A tanulmány 3. pontjában idézett párbeszédben viszont Anna a mennyiségi maximát sérti meg, ugyanis az általa nyújtott információ meghaladja a kívánt mértéket.

5. A fordítói szemlélet

A nyelvek közötti kommunikáció kultúrák közötti kommunikáció is, azaz ahhoz, hogy egy szöveget adekvát módon le tudjunk fordítani, szükség van a konvenciók, a kulturális, a történelmi és az ideológiai háttér ismeretére. A kétnyelvű közvetítő útján (fordító) történő kommunikáció feltételei bonyolultabbak, mint az egynyelvűé. „A fordítói kommunikációt három fázisra lehet osztani:

- Az üzenetküldő és a fordító közötti kommunikáció. A fordító az eredeti szöveg címzettje.
- A forrásnyelvi szöveg célnyelvi eszközökkel történő átkódolása. A fordító a célnyelvi szöveg/üzenet 'másodlagos' létrehozója, de egyben címzettje is.
- A fordító kommunikációja a célszöveg címzettjével” (Kukorelli 2007).

Most pedig visszacsatolok a kommunikációs lánc leírása során feltett kérdésre, és pedig tervezi-e a kommunikációt a fordító. Jóllehet a fordító előre ismeri a kommunikatív feladatot, azaz megadott minta alapján dolgozik, de a célnyelvi diskurzus strukturális

egységeit neki kell megterveznie. Mint ahogyan azt is neki kell eldöntenie, hogy a kommunikatív hatás elérése érdekében hol „nyúlhat” bele a szövegbe, vagyis, hol hajthat végre pragmatikai adaptációt. A fordítónak azonban törekednie kell arra, hogy a valós üzenetküldő beszédszándéka a fordításban is megvalósuljon.

Összegzés

A fiktív, közvetett – vagy közvetítői – kommunikáció a kommunikációnak különös fajtája, hiszen a fordító a valódi és a fiktív üzenetküldők, valamint a másodlagos címzett közvetítő. Az adekvát fordítás csak akkor képzelhető el, ha a fordító is ismeri a kommunikáció szabályait, a szépirodalmi mű, illetve a szerző stílusát, fő és másodlagos kommunikációs célját; figyelembe veszi a címzettek elvárásait és a műfaj sajátosságait.

Csehov ezen elbeszélésében sem látnak a szereplők cselekvési programot, de már tudják, hogy a kiutat keresni kell. Az elbeszélésben a narratív közlésmód uralkodik, hiszen a 17 dialógussal és a 8 belső egyenes beszéddel szemben 75 narratív szövegrészt találtam. A narratívák a szöveget temporálisan és kauzálisan megszervezik, és eseménysorokat hoznak létre.

Ebben az elbeszélésben is ugyanúgy, mint a Csehov-drámákban, dominálnak az indirekt beszédaktusok (Cs. Jónás 2000). A dialógusok 58,8 %-ában a kérdés vagy a közlés megválaszolatlan marad. Ez egyrészt a kor viselkedési normáira (mellébeszélés az etikett betartása érdekében), másrészt pedig a hősök cselekvőképtelenségére vezethető vissza. A társalgási maximák csak öt semleges tartalmú, az elbeszélés fő témájának fejlődését alig, vagy egyáltalán nem befolyásoló párbeszédben érvényesülnek. Két dialógusban pedig a maximák megsértésére kerül sor.

A műre jellemző a mellérendelő és a befejezetlen mondatok sora, az ismétlődéssel és a mondathasadással kifejezett érzelmi fokozódás.

A kommunikáció mentális tervezése akkor sem könnyű feladat, ha az ember a saját gondolatait fejezi ki. Még összetettebb ez a folyamat, ha a beszélőnek mások gondolatait kell egy másik kultúra nyelvén szavakba öntenie. Hiszen a fordító nemcsak reprodukálja a forrásnyelvi szöveget, hanem a másodlagos címzettek számára a szöveg elsődleges funkciójának megtartása mellett hoz létre egy új szöveget, amely az eredeti egyik lehetséges olvasata. Jelen elbeszélés fordítóinak ez kisebb-nagyobb mértékben sikerült is.

Csehov egyediségét a mondatritmus, az ismétlődések, valamint a mondathasadás megtartásával mindkét fordítónak sikerült közvetítenie. A lexikális elemek adekvát megfeleltetése azonban esetenként, elsősorban a magyar fordítónak, gondot okozott.

Irodalom

- Clark, H. H. 1996. *Using Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cs. Jónás Erzsébet 1999. *Az orosz dialógus természetrajza*. Nyíregyháza: Bessenyei Könyvkiadó.
- Cs. Jónás Erzsébet 2000. *A színpadi nyelv pragmatikája*. Nyíregyháza: Bessenyei Könyvkiadó.
- Beaugrande, R. de – Dressler, W. 1981. *Einführung in die Textlinguistik*. Tübingen: Max Niemayer Verlag.
- Grice, H. P. 1997. A társalgás logikája. In: Pléh – Siklaki – Terestyéni (szerk.): *Nyelv – Kommunikáció – Cselekvés*. Budapest: Osiris Kiadó, 213-227.
- Klaudy Kinga 1994. *A fordítás elmélete és gyakorlata*. Budapest: Scholastica.

- Kukorelli Sándorné 2001. Gesprächsanalyse auf Grund der Erzählung von Wolfgang Borchert „Brot“ und der Kurzgeschichte von Manfred Jendryschik „Aufbruch.“ In: *Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia Füzetek. III. Dunaújvárosi Nyelvvizsgáztatási és Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia*. Dunaújváros: DF, 123-133.
- Kukorelli Katalin 2007. A közvetítők kommunikáció-tervezése. In: *Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia Füzetek IX. Dunaújvárosi Nyelvvizsgáztatási és Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia*. Dunaújváros: DF (megjelenés alatt).
- Péter Mihály 2005. *Nyelv, stílus, költői beszéd. Válogatott tanulmányok*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Searle, J. 1971. *Sprechakte. Ein sprachphilosophischer Essay*. Frankfurt Suhrkamp.
- Simigné Fenyő Sarolta 2006. *A fordítás mint közvetítés*. Miskolc: Stúdium.
- Szathmári István 2005. *Stílusról, stilisztikáról napjainkban*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Tátrai Szilárd 2002. A narratív szövegek szövegtipológiai megközelítéséről. In: Keszler Borbála, Kiss Róbert Richárd (szerk.): *Harmincéves a mai magyar nyelvi tanszék*. Budapest: az ELTE BTK Magyar Nyelvi Tanszékének Kiadása, 76-79.
- Бердников, Г. 1979. Творческое наследие А. П. Чехова. In: *А. П. Чехов: Избранные сочинения в двух томах. Том первый*. Москва: Художественная литература.
- Пересыпкина, В. 1979. Примечания. In: *А. П. Чехов: Избранные сочинения в двух томах. Том второй*. Москва: Художественная литература.

Szépirodalmi források

- Чехов, А. П. 1979. Дама с собачкой. In: *А. П. Чехов: Избранные сочинения в двух томах. Том второй*. Москва: Художественная литература, 312-325.
- Tschechow, A. P. 1993. Die Dame mit dem Hündchen. In: *Die Dame mit dem Hündchen und andere Erzählungen*. Baden-Baden: Insel Taschenbuch. Übersetzt von Reinhold Trautmann, 9-30.
- Csehov 1983. *Szakadéokban. Válogatott elbeszélések*. Budapest: Európa Könyvkiadó. Fordította: Devecseriné Guthi Erika, 341-359.